

Schauff pozsonyi könyvkiadó kétnyelvű hirdetése (1790)

A 18. század végi Pozsony könyvkultúrájában sajátságos helyet foglal el Johann Nepomuk Schauff (1757–1827), aki 1786-tól könyvkiadóként, majd 1792-től nyomdatulajdonosként működött. Ebben az évben ugyanis megvásárolta Anton Oderlitzky nyomdáját, és 1801-ig mintegy 110 nyomtatvány hagyta el sajtóját. Az a hirdetés azonban, amelyről alább szólunk, nem új könyv megjelenéséről tudósít, hanem egy rézmetszetről, két nyelven, németül és latinul.¹

A Schauffische Kunsthandlung hirdetése

„Anzeige.

Die Schauffische Kunsthandlung in Preßburg hat zum Denkmal der hohen Feierlichkeit des 15-ten Novembers ein sehr schönes allegorisches Kupfer durch den berühmten Meister Herrn Kohl verfertigen lassen. Dasselbst ist auf einem mit der Ewigkeit bezeichneten Altar das ungarische Wappen aufgestellt über welchem zwey Engel die königliche Krone in vollem Glanze empor tragen; rechts auf dem Altar liegen die königlichen Insignien auf einem Polster, links liegt auf

¹ Lelöhelye: OSZK Kisnyomtatványtár, 1790, 4-rét.

einer ungrischen Pferddecke ein bloßer Säbel und ein Csako, die uralte adeliche Tapferkeit zu bezeichnen und mitten liegt das mit Siegeln versehene königliche Diplom; welches sämmtlich durch eine chronographische Unterschrift erkläret wird.

Der Preis davon ist in den schönsten Abdrucken 20 kr. auch sind in dieser Kunsthandlung zu haben, die Krönungszeremonien von der Herausgabe Artaria Komp. zu Wien davon bereits die Krönung, der Eid, und der Kreuzhieb, das Stück illum. pr. 2 fl. und schwarz pr. 1 fl. erschienen ist. Verschiedene Portraite, von Se. Majestät Leopold II. in Kupfer schwarz, und illum. von 4 fl. bis 7 kr. auch derselben in Oel gamahlt, von verschiedener größe sehr wohl getroffen von 2. bis 6. Dukaten.”

„Nuncium.

Officina Sculptoria Schauffiana Posonii in Memoriam solennis Coronationis Leopoldi Secundi in Regem Hungariae die 15. Nov. 1790. peractae Cuprum allegoricum per celebrem artis graphicae magistrum D. Kohl Sculpi curavit.

Representat vero dictum Cuprum Altare aeternitate signatum, super quo Regni Hungariae Insigne locatum cernitur, duobus Angelis coranam(!) Regni in pleno Splendore desuper portantibus. Dextrum altaris latus regia Insignia super pulvillo, sinistrum vero ornatissimum tegumentum Hungaricum Equi, evaginatus gladius, ac Csako ad designandam eatenus antiquam nobilitatis Hungariae generositatem occupant. Medium tenet regis sigillis munitum Diploma. Cum Inscriptione.

Prostat vero nominatum Cuprum in dicta Officina Schauffiana pro 20 kr.

Similiter in eadem Officina venales existunt 4 Prospectus per Societatem Artaria Viennensem extradati, qui actum Coronationis, fidei regiae, creationis Equitum Auratorum ac denique Vibrationis Ense Ducis Stephani designant. Singulus illuminatus prospectus duobus, non illuminatus autem 1 fl. venundatur.

Possunt quoque variae August. Imp. et regis Leopoldi Secundi effigies in Cupra a 4 fl. usque 7 kr. diversae item magnitudinis atque oleacis coloribus adumbratae a 2, 3, 4, 5 et 6 aureis haberi.”

Schauff ugyanis nemcsak mint könyvkiadó (és később nyomdatulajdonos) volt jelen Pozsony kulturális életében, hanem – amellet, hogy 1780-tól 1805-ig a helyi normáliskola kinevezett rajztanáraként állami hivatalt töltött be – rézmetszőként is. A bécsi rézmetsző akadémiát végezte el, majd 1785-ben könyv- és műkereskedést nyitott, amint erről a *Pressburger Zeitung* 1785. szeptember 3-i száma is tudósított.² Ebben a boltban könyvet, zeneművet, térképet és metszetekeket árult. Utcára nyíló üzlete Pozsony belvárosában, a Schneeweisschen utcában volt (ma Bielá ul.).

² PAVERCSIK Iлона, *Zeitungen als Kommunikationsmedium des Buchhandels am Ende des 18. Jahrhundert = Zur Medialisierung gesellschaftlicher Kommunikation in Österreich und Ungarn: Studien zur Presse im 18. und 19. Jahrhundert*, hrsg. Norbert BACHLEITNER, Andrea SEIDLER, Wien, Lit Verlag, 2007 (Finno-Ugrian Studies in Austria, 4), 58–59.

Ezt a metszetet hirdeti az 'Anzeige. – Nuntium.'

A híradás annak a rézmetszetű lapnak a megjelenéséről tájékoztat, amely II. Lipót magyar királlyá koronázása alkalmából készült. Az 1790. november 15-i nevezetes esemény emlékére ugyanis a Schauff-műkereskedés (Schauffische Kunsthandlung) egy szép allegorikus rézmetszetet bocsátott ki. Az itt közölt tudósítás részletesen le is írja, hogy mit ábrázol ez a metszet: az örökkévalóságot jelképező oltáron a magyar címer, amely felett két angyal a teljes fényében tündöklő magyar királyi koronát tartja. Jobbra az oltáron a koronázási jelvények fekszenek párnán, balra magyar nyeregtakarón kard és csákó jelképezi az ősi nemesi hősiességet, míg középen a pecséttel ellátott királyi diploma látható.

Ez az allegorikus rézmetszet nem ismeretlen a könyvészet számára: a magyar nemzeti oszloprendről írt reprezentatív, rézmetszetes ábrákkal is ellátott *Theorie der Säulenordnungen* című könyv címlapelőzékeként szolgál.³ A könyv szerzője maga Johann Nepomuk Schauff, akinek nem ez az egyetlen művészeti, illetve építészeti témájú önálló könyve. A könyv tárgya és a címlap-előzékként felhasznált metszet között nincs semmi összefüggés. A címlapon azonban olvashatjuk, hogy a szerző a nemzeti oszloprendekről szóló művét „Dem Könige und der Nation ge-

widmet am Tage der Krönung in Preßburg 1790”. A metszet alatt, amint azt a híradás is jelzi, bár nem részletezi, felirat van. A kép alján lévő szöveg árulja el, hogy Schauff itt az akkori értelmezésben helyreállított nemzeti egységet, a király és a nemzet egységét ünnepli és szuggerálja. Hazafias szövege a koronázás évszámát, az 1790-es évet is rejti: KÖNIG VND STÄNDE BESTÄTTIGEN NVN AVF EWIG DES KÖNIGREICHS VNGARN VRALTE RECHTE „Pressburg den 15ten November.” A metszetet készítő művészek közül a hirdetés csak „Kohl urat” említi, de a közreműködők teljes névsora a metszet alatt olvasható, vagyis Schauff elgondolása alapján Sambach rajzolta és Kohl metszette rézbe, Bécsben: Ch. Sambach del., Cl[emens] Kohl. sc. V[ienne]. és Joh. Schauff inv. Zufinden im Schauffischen Verlag in Presburg.

A kor szokása szerint Schauff a metszeteit önálló lapok formájában is terjesztette műkereskedésében. Ezt az oltárra helyezett magyar címet és a Szent Koronát ábrázoló, a könyvben címlapelőzékként felhasznált metszetet is hirdette és árulta. A híradás egyébként rávilágít arra is, hogy nem véletlenül jelent meg éppen a koronázás évében a nemzeti oszloprendekről szóló könyve. Ezt a koronázás kapcsán készült más metszetekkel együtt hirdette és árulta: így kapható

³ SCHAUFF, Johann Nep., *Theorie der Säulenordnungen sammt einer ungarischen Nationalsäulenordnung*, Pressburg, im Schauffischen Verlag, 1790.

volt többféle látkép a koronázásról, az esküről, az aranysarkantyús vitézek avatásáról, színezett vagy fekete-fehér változatban. Emellett meg lehetett vásárolni II. Lipót rézmetszetű portréját fekete-fehér és színezett változatban is. Nem tudjuk, hogy itt az uralkodónak arról a mellképéről van-e szó, amelyet maga Schauff metszett rézbe, és az új uralkodót magyar ruhában ábrázolja (és amely a Schauff által összeállított *Die Feyerlichkeiten...* című kötet⁴ címlapelőzékeként szerepel), vagy a bécsi Artaria cég által terjesztett másik portréjáról, amelynek feltételezett alkotója Dormer bécsi művész.⁵

Schauff ugyanis a koronázás évében, sőt a királlyá koronázás pontos napjára datálva egy reprezentatív kötetet is megjelentetett, amelynek szerzője és rajzolója-metszője is ő. Ez a már említett *Die Feyerlichkeiten...*, amelynek alcíme hasonló a fent már idézett nemzeti oszloprendeokról szóló könyvéhez. A pozsonyi királykoronázás – amely itt legutóbb 50 évvel azelőtt, Mária Terézia magyar királynővé koronázása alkalmából történt – valóban olyan alkalom volt, amely ünnepélyes külsőségeivel megihlette a rajzoló és rézmetsző Schauffot. Ehhez járult a Szent Korona hazahozatala fölött érzett öröm és lelkesedés: ennek köszönhető, hogy Schauff a koronát is megörökítette színezett rézmetszet formájában, kétféle nézetben, és a két kép szerepel az ünnepi kötet illusztrációi között. A koronát ugyanis ebben az évben hozták Bécsből Budára, majd II. Lipót koronázására Budáról Pozsonyba, ahol néhány napig a közönség meg is tekinthette.

Visszatérve a hirdetéshez, olvashatjuk, hogy az említett metszeteket nemcsak Schauff saját műkereskedésében, hanem a nevezetes bécsi Artaria cégnél is meg lehetett vásárolni, az árak is pontosan meg vannak jelölve. A Pozsonyban működő Johann Nepomuk Schauffnak számos bécsi kapcsolata volt, nemcsak a Kohlmarkton, a Michaelerkirchével szemközt üzletet fenntartó Artaria et Compagnie Kunst, Kupferstich, Landkarten und Musikalien-Händler céggel,⁶ hanem Ignaz Albertivel is, aki Schauffhoz hasonlóan a bécsi rézmetsző akadémián tanult és rézmetszőből lett könyv- és zeneműkiadó. A hirdetésen párhuzamosan futó német és latin szöveg között semmi lényeges különbség nincs, talán csak annyi, hogy a német szöveg első mondata nem mondja meg, hogy milyen ünnepélyes alkalomról van szó, míg a latinból megtudjuk, hogy II. Lipót magyar királlyá koronázása ez az emlékezetes esemény.

És végül: vajon miért kétnyelvű a híradás? A pozsonyi lakosság és a bécsi közönség szempontjából erre nyilvánvalóan nem lett volna szükség, de talán a koronázással egybekötött országgyűlésre érkező magyarok szívesebben olvasták a latin hirdetést, mint a németet.

⁴ SCHAUFF, Johann Nep., *Die Feyerlichkeiten bey der Krönung seiner kaiserlich-königlich-apostolischen Majestät Leopold des Zweyten als König von Ungarn zu Pressburg den 15-ten November 1790: Im Zusammenhange beschrieben von Johann Nepomuk Schauff ordentlichen Lehrer der Zeichenklasse an der königlichen Hauptnationalschule*, (Im Verlage der Schauffischen Kunsthandlung in Preßburg auch zu haben bey Ignaz Alberti in Wien.)

⁵ Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Digitale Porträtsammlung

⁶ FRANK, Peter R., FRIMMEL, Johannes, *Buchwesen in Wien 1750–1850: kommentiertes Verzeichnis der Buchdrucker, Buchhändler und Verleger*, Wiesbaden, Harrassowitz, 2008 (Buchforschung), 7.